

процес успішної адаптації студентів вишів до навчання та нових умов життєдіяльності можна розглядати як невід'ємну складову їх професіоналізму.

Література

1. Адлер А. Понять природу человека / А. Адлер; [под ред. Е.А. Цыпина]. – СПб. : Академический проект, 1997. – 256 с.
2. Берн Э. Игры, в которые играют люди; Люди, которые играют в игры: Психология человеческих взаимоотношений. Психология человеческой судьбы / Э. Берн; [пер. с англ., отв. ред. М.С. Мацковский]. – СПб. : Спец. литература, 1996. – 399 с.
3. Введенский В.Н. Моделирование профессиональной компетентности педагога / В.Н. Введенский // Педагогика. – 2003. – № 10. – С. 51–55.
4. Вершинина Т.Н. Взаимосвязь текучести и производственной адаптации рабочих / Т.Н. Вершинина; [отв. ред. З.В. Куприянова]; АН СССР, Сиб. отд-ние, Ин-т экономики и орг. пром. пр-ва. – Новосибирск : Наука : Сиб. отд-ние, 1986. – 164 с.
5. Семиченко В.А. Психология педагогической деятельности : навч. посіб. / В.А. Семиченко. – К. : Вища школа, 2004. – 335 с.
6. Фрейд З. Избранное : в 2 кн. / З. Фрейд. – М. : Московский рабочий : Вся Москва, 1990. – Кн. 1. – 160 с.; 1990. – Кн. 2. – 76 с.

ГАНДАБУРА О.В.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

На сучасному етапі розвитку суспільства освіта висуває високі вимоги до педагога. Це зумовлено новими суспільними потребами у світі на початку ХХІ ст. У зв'язку з європейською орієнтацією України загалом та виходом на європейський ринок праці зокрема рівень конкурентоспроможності випускників вітчизняних вищих навчальних закладів потребує більш вимогливого ставлення до них, а це, у свою чергу, приводить до глибшого аналізу тенденцій у європейській та світовій освіті. Згідно з положеннями Болонського процесу, основними напрямками оновлення освіти є якість підготовки фахівців, зміцнення довіри між суб'єктами освіти, відповідність європейському ринку праці, мобільність, підвищення соціального статусу й професіоналізму працівників освіти, посилення їх державної та суспільної підтримки. Тому особлива увага приділяється професіоналізму фахівця з початкової освіти: його професійним знанням, умінням, педагогічній культурі, особистісному та професійному розвитку й саморозвитку.

Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів початкової школи стала предметом досліджень зарубіжних (Ю. Алєєва, Ш. Амонашвілі, І. Браунхіл, Ю. Вавілов, Р. Ейк, Д. Ельконін, Дж. Лі, Дж. Ніколз, Л. Павлова, Лез Смарт, В. Сластьонін, Т. Стручаєва, А. Уоткінсон, К. Ушинський, Д. Хейз, П. Х'югз, Ф. Шелтон та ін.) та вітчизняних учених (Н. Бібік, Л. Бірюк, Н. Козакова, О. Кучерявий, С. Мартиненко, І. Пальшкова, Р. Пріма, В. Сухомлинський, О. Савченко, Л. Хомич, Л. Хоружа, І. Шапошнікова, Ю. Шаповал та ін.).

Мета статті – проаналізувати нормативно-правову основу та особливості професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Підготовка фахівців з початкової освіти здійснюється на підставі Законів України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, “Про науково і науково-технічну діяльність”, Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні та інших нормативно-правових актів.

У Законі “Про освіту” в редакції 2008 р. зазначено, що метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток

її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення його освітнього рівня, забезпечення народного господарства кваліфікованими працівниками. Освіта в Україні ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості, загальної взаємоповаги між націями й народами [3].

Особливу роль у змісті освіти відіграє початкова освіта. У ст. 30 Закону про початкову освіту визначено як перший базовий освітній рівень у системі всієї освіти. Вона є фундаментом усього освітнього процесу [3].

Аналіз офіційних документів дає можливість виділити основні особливості підготовки вчителів початкових класів в Україні [6; 7; 10].

Система ступеневої підготовки кадрів у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 25 травня 1997 р. № 507, де в напрямі підготовки спеціалістів 0101 “Педагогічна освіта” передбачена різнорівнева підготовка за спеціальністю “Початкове навчання” [7].

Цільовою комплексною програмою “Вчитель”, затвердженою рішенням колегії Міністерства освіти і науки України і Президією АПН України від 29 жовтня 1997 р. № 20/6-5, № 1-7/10-103, поставлено завдання розробити та обґрунтувати систему підготовки вчителя початкових класів у вищих педагогічних закладах освіти різних рівнів акредитації за єдиними державними стандартами освіти в системі ступеневої вищої освіти, забезпечивши безперервність освіти за освітньо-кваліфікаційними рівнями “молодший спеціаліст”, “бакалавр”, спеціаліст”, “магістр” (повна вища освіта) [10].

Завдання ступеневої освіти стосовно підготовки вчительських кадрів відображено в Концепції педагогічної освіти, схваленій Колегією Міністерства освіти і науки України від 23 грудня 1998 р. (протокол № 17/1-5) [6]. У ній зазначено, що “...педагогічна освіта покликана забезпечувати формування вчителя, який здатний розвивати особистість дитини, зорієнтований на особистісний та професійний саморозвиток і готовий творчо працювати в закладах освіти різного типу” [6, с. 658].

Фахівців з початкової освіти готують у вищих навчальних закладах різних рівнів акредитації, відповідно до цього випускникам присвоюють кваліфікації за освітньо-кваліфікаційними рівнями.

Освітньо-кваліфікаційний рівень “молодший спеціаліст” здобувається на основі повної загальної середньої освіти та надається особі, що здобула неповну вищу освіту, спеціальні уміння та знання, достатні для здійснення педагогічної діяльності. До вищих навчальних закладів, що надають цей рівень кваліфікації фахівцю з початкової освіти, в Україні належать педагогічні училища та технікуми.

Бакалавр – освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти, на якому особа на основі повної загальної середньої освіти здобуває базову вищу освіту, фундаментальні і спеціальні вміння й знання щодо узагальненого об’єкта праці, достатні для виконання завдань та обов’язків педагогічної діяльності. Підготовку фахівців початкової школи цього освітньо-кваліфікаційного рівня здійснюють педагогічні коледжі й інші вищі навчальні заклади другого рівня акредитації.

Освітньо-кваліфікаційні рівні “спеціаліст”, “магістр” присвоюються випускникам вищих навчальних закладів третього та четвертого рівнів акредитації,

які на основі освітньо-кваліфікаційного рівня “бакалавра” здобули повну вищу освіту, спеціальні вміння та знання, достатні для педагогічної діяльності.

Державним нормативним документом, який визначає нормативний зміст навчання, встановлює вимоги до змісту, обсягу та рівня освітньої та професійної підготовки фахівця відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня певної спеціалізації, є освітньо-професійна програма підготовки (ОПП).

Систему стандартів вищої освіти майбутніх учителів початкової школи становлять державний стандарт вищої освіти, галузеві стандарти вищої освіти та стандарти вищої освіти вищих навчальних закладів.

Стандарти вищої освіти є основою оцінки якості вищої освіти та професійної підготовки фахівців для роботи у вищих навчальних закладах.

У педагогічних ВНЗ якість освіти досягається шляхом виконання державних вимог до кадрового, навчально-методичного, матеріально-технічного забезпечення навчального процесу, до організації практик, професійної підготовленості, підсумкової державної атестації фахівця, забезпечення опанування випускниками системи умінь вирішувати типові завдання педагогічної діяльності.

Компонентом стандарту вищої освіти галузі “Педагогічна освіта” є освітньо-кваліфікаційна характеристика випускника за спеціальністю 7.010100 “Початкове навчання”. В освітньо-кваліфікаційній характеристиці висвітлено зміст освіти, зокрема цілі освітньої та професійної підготовки, визначено місце фахівця в структурі господарства держави, виокремлено вимоги до його компетентності тощо.

Освітньо-кваліфікаційна характеристика визначає систему вмінь, знань та навичок, якими повинен володіти майбутній учитель початкових класів, за такими критеріями:

- готовність учителя початкових класів до навчальної роботи;
- готовність учителя до виховної роботи з дітьми та взаємодією з оточенням;
- готовність учителя початкових класів до професійного самовдосконалення.

Фахівець початкової школи вважається першим серед головних суб’єктів навчально-виховного процесу. Спираючись на здобуті знання та сформовані вміння й навички дитини в дошкільному віці, вчитель початкових класів забезпечує становлення особистості учня в перші роки навчання в школі, під час його інтенсивного фізичного та психічного розвитку.

Як зазначено в галузевому стандарті вищої освіти, спеціальність “Початкове навчання” передбачає підготовку вчителя початкових класів, який володіє знаннями, навичками, прийомами навчання всіх предметів початкового циклу та вміло використовує їх під час вирішення педагогічних, навчально-виховних і науково-методичних завдань. Фахівець початкової школи проводить роботу з виявлення й розвитку здібностей дітей, формує культуру усного та писемного мовлення, розвиває необхідні навчальні вміння й навички, всі форми мислення, виховує любов до навчальної діяльності, залучає молодших школярів до різних видів особистої та суспільно корисної діяльності [4].

Найбільш важливими виробничими та навчально-розвивальними функціями, які виконує вчитель початкових класів, є професійно-особистісне самовдосконалення, тобто підвищення рівня професійної компетентності, педагогічної майстерності

через особистісний і професійний саморозвиток; створення умов для саморозвитку та саморозкриття дитини за допомогою саморозвивальних технологій і методик.

Проблемі підготовки вчителів початкової школи присвячені праці видатного педагога та фундатора радянської педагогіки К. Ушинського. Він зазначав, що майбутній учитель повинен оволодіти дидактикою, методикою викладання окремих предметів і специфікою організації навчального процесу в початковій школі. На підставі цього вчений запропонував цілісну систему підготовки вчителя початкової школи, яка містить загальнонауковий, педагогічний і спеціальний аспекти. Свідоме ставлення до своєї практичної діяльності, створення умов для майбутньої праці над собою – це головні завдання підготовки педагогічних кадрів, які визначив К. Ушинський. Педагогічні ідеї видатного вченого не втратили свого значення й сьогодні [8].

Вагомий внесок у дослідження проблеми підготовки майбутніх учителів початкових класів зробив Ш. Амонашвілі. Він є прихильником гуманно-особистісної педагогіки, яка надихає вчителя на створення такого навчального процесу, під час якого учень сам навчається змінювати, покращувати, удосконалювати умови життя. Джерелом такого прагнення повинна стати висока духовність. Його “Школа життя” розглядає освіту як процес живлення душі та серця дитини найкращими одухотвореними плодами людської культури й цивілізації. І початковий ступінь освіти є першочерговою складовою всього освітнього процесу. Ш. Амонашвілі зауважує, що вчитель служить високій меті людства, планетарній та космічній еволюції, для нього повинні бути створені такі умови, щоб його життя повністю було присвячене справі виховання [1].

І. Шапошнікова вважає, що готовність майбутнього вчителя початкових класів до педагогічної діяльності базується на психологічній, педагогічній та предметній підготовці, що передбачає, насамперед, сформованість особистісних якостей майбутнього педагога [11].

На думку Н. Козакової, важливою складовою професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів є педагогічна практика, яка спрямована, з одного боку, на закріплення та реалізацію в спеціально створених умовах набутих студентами предметних, психолого-педагогічних, методичних знань, умінь і навичок, необхідних для майбутньої професійної діяльності у школі, з іншого – творчий розвиток та саморозвиток майбутнього вчителя, формування в нього професійно значущих якостей і готовності до інноваційної педагогічної діяльності [5, с. 40].

Розглядаючи професійно важливі характеристики вчителів початкових класів, Ю. Вавілов вказує, що специфіка їх діяльності полягає в особливій структурі професійно важливих якостей особистості, яка обирає цю професію. Професійно важливі характеристики вчителів початкових класів, на думку дослідника, мало чим відрізняються від інших педагогічних спеціальностей. Хоча існують деякі відмінності, а саме: педагогічна спрямованість на роботу зі школярами молодшого віку, специфіка знань, умінь та навичок, які необхідні для роботи з молодшими школярами, більш широкий спектр предметно-академічних здібностей (до природничо-математичних, лінгвістичних, художньо-музичних дисциплін) [2].

Л. Хомич виокремила фактори, які сприятимуть покращенню підготовки майбутніх учителів початкових класів, а саме:

– соціально-економічні, які пов’язані зі зміною суспільної свідомості та появою нових цінностей у суспільстві, тому більша перевага віддається саморозвитку, самовихованню та самоосвіті майбутнього фахівця;

– практичні, які зумовлені соціально-економічними перетвореннями в нашій країні та появою нових типів навчально-виховних закладів. Для них потрібний учитель із цілісним уявленням про професійну діяльність. Тому майбутній учитель повинен вчитися діяти самостійно, оволодіти в процесі психолого-педагогічної підготовки спеціальними вміннями й навичками взаємодії та спілкування;

– теоретичні, які впливають не тільки із соціально-економічних, а й практичних змін у розвитку освіти. У зв'язку із цим більшість навчальних педагогічних закладів України вносять до навчальних планів інтегровані курси психолого-педагогічних досліджень і на цій підставі організують формування професійно важливих якостей майбутнього педагога, його професійної самосвідомості та поведінки, а також сприяють розвитку індивідуальності майбутнього вчителя початкової школи [9].

Зарубіжні дослідники також розглядають проблему підготовки майбутніх учителів початкової школи. Так, Дж. Ніколз стверджує, що майбутні педагоги повинні демонструвати знання, набуті під час навчання у ВНЗ, вміння викладати, планувати та організовувати учнів, вміння контролювати, правильно оцінювати й інші професійні навички [13].

Д. Хейз наголошує, що початкова освіта – це надзвичайно складна система в теоретичному та практичному плані, в плані дослідження й управління. Гарна початкова школа, на думку дослідника, гарантує умови для розкриття здібностей дитини та надання їй можливостей для навчання [12]. Важливою частиною професії вчителя початкових класів є розвиток навичок рефлексії, яка допоможе модифікувати викладання в класі. Підготовка вчителів молодшої школи у Великобританії ґрунтується на відповідних стандартах, які включають у себе професійні характеристики, професійні знання та професійні навички. Професійні характеристики розглядаються як відносини з дітьми й батьками, вміння спілкуватися та працювати з іншими людьми, особистий професійний розвиток. Професійні знання – це викладання та навчання, грамотність і досягнення, оцінка та контроль. Професійні вміння дослідник характеризує як планування, викладання, оцінку та контроль, навчальне середовище, роботу в групах і співпрацю [12].

Висновки. Проаналізувавши нормативно-правові документи, що регулюють питання підготовки фахівців з початкової освіти, до особливих якостей учителя початкових класів можна віднести такі: здатність до навчання та виховання дітей молодшого шкільного віку; спеціальна підготовленість (значний обсяг знань і вмінь зі шкільних навчальних предметів і методики їх викладання (включаючи ігрові методи та розвивальне навчання); усвідомлення фізіологічних і психологічних особливостей учнів молодших класів); схильність до професійно особистісного самовдосконалення та вміння створювати умови для саморозвитку й саморозкриття дитини молодшого шкільного віку.

Отже, сучасна професійно-педагогічна підготовка майбутнього фахівця початкової школи базується на розвитку високого професіоналізму спеціаліста, який ознайомлений із сучасними вимогами до навчально-виховного процесу школи першого ступеня, підготовлений до організації навчання навчальної діяльності молодших школярів та спрямований на професійний розвиток і саморозвиток.

Література

1. Амонашвили Ш.А. Педагогическая симфония / Ш.А. Амонашвили. – М.: Издательский Дом Шалвы Амонашвили, 2002. – 672 с.

2. Вавилов Ю.П. Задачи, пути и средства совершенствования профессиональной подготовки учителей начальных классов на современном этапе / Ю.П. Вавилов // Ярославский педагогический вестник. – 1998. – № 1. – С. 83–88.
3. Вища освіта в Україні. Нормативно-правове регулювання // Нормативний збірник : в 2 т. / [за заг. ред. М.Ф. Степка, Л.М. Горбунової]. – К. : ФОРУМ, 2007. – Т. 1. – С. 9–42.
4. Галузевий стандарт вищої освіти [ГСВО ДСВО-06-98]. Освітньо-кваліфікаційна характеристика “Молодший спеціаліст”, за спеціальністю 5.010102 “Початкове навчання” напрямку підготовки 01.01 “Початкова освіта”. – К. : Міністерство освіти і науки України.
5. Козакова Н.В. Організаційно-методичні засади педагогічної практики майбутніх вчителів початкової школи в умовах ступеневої підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Н.В. Козакова. – К., 2004. – 248 с.
6. Концепція педагогічної освіти / Вища освіта в Україні. Нормативно-правове регулювання / [за заг. ред. А.П. Зайця, В.С. Журавського]. – К. : ФОРУМ, 2003. – С. 658.
7. Про затвердження Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту) : Постанова Кабінету Міністрів України / Вища освіта в Україні. Нормативно-правове регулювання / [за заг. ред. А.П. Зайця, В.С. Журавського]. – К. : ФОРУМ, 2003 – С. 153–170.
8. Ушинский К.Д. Избранные педагогические произведения : в 2 т. / К.Д. Ушинский ; [под ред. А.И. Пискунова]. – М. : Педагогика, 1974. – 324 с.
9. Хомич Л.О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів / Л.О. Хомич. – К. : Магістр-S, 1998. – 199 с.
10. Цільова комплексна програма “Вчитель” // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – К. : Педагогічна преса, 1997. – № 24. – С. 11–25.
11. Шапошнікова І. М. Підвищення ефективності підготовки майбутніх вчителів початкової школи до проектування уроку : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / І. М. Шапошнікова. – К., 1993. – 149 с.
12. Hayes D. Encyclopedia of Primary Education / D. Hayes. – Abington : Routledge, 2009. – 467 p.
13. Gill Nickolls. An Introduction to Teaching (A Handbook for Primary and Secondary school teachers) / Gill Nickolls. – 2nd edition. – London ; N. Y. : Routledge-Falmer, 2004. – 239 p.

ГРИНЬКО Т.

КИНОМИСТЕЦТВО ЯК ЗАСІБ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

У ст. 56 Закону “Про освіту” зазначено, що педагогічні та науково-педагогічні працівники зобов’язані “настановленням і особистим прикладом утверджувати повагу до принципів загальнолюдської моралі: правди, справедливості, відданості, патріотизму, гуманізму, доброти, стриманості, працелюбства, поміркованості, інших добродійностей”. Учитель для учнів є не тільки джерелом корисної інформації, а й прикладом, зразком, який певною мірою впливає на розвиток особистості учня, майбутнього громадянина країни. К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський принципово відстоювали цю позицію, підкреслювали першочергове значення для педагога реалізації функції виховання. Тому у вищому навчальному закладі, в якому майбутні вчителі здобувають професійну освіту, виховання студентів повинно бути, як і навчання, процесом конкретним, цілісним, системним, здійснюватися у системі, під керівництвом досвідчених педагогів, із залученням різних засобів. Як вважає Н. Сергєєва, “поповнювати нестачу духовно-моральних переживань, почуттів, роздумів у процесі професійної підготовки вчителя можуть допомогти засоби мистецтва і художнього кіно. Саме кіно має найбільший ступінь наочності. Образи, які представлені в художніх фільмах, “готові” до безпосереднього сприйняття, вони сповнені кольором, звуком, рухом передають відчуття реальності того, що відбувається на екрані. На такий образ людині потрібно тільки відгукнутися. Цим пояснюється висока інтенсивність впливу кіномистецтва на людину, ефект емпатійної співучасті” [6, с. 62].

Функції мистецтва, його роль у вихованні та соціальному становленні людини досліджували Ю. Борєв, Д. Кобалевський, М. Каган, А. Малюков,